

Avni Doshi
Spálený cukor

INAQUE

Avni Doshi

Spálený cukor

Avni Doshi
BURNT SUGAR

COPYRIGHT © by Avni Doshi, 2020

By agreement with Pontas Literary & Film Agency

TRANSLATION © Lucia Halová 2022

COPYEDITING Martina Kubealaková, Ivan Adamec

COVER ILLUSTRATION © Barbora Šajgalíková

ILLUSTRATION © Ema Baková

SLOVAK EDITION © Inaque 2022

ISBN 978-80-8207-190-3

ISBN e-book 978-80-8207-191-0

Avni Doshi

Spálený cukor

INAQUE

Venujem Niši, Narenovi a Pušpe Chrabrej

*Zmení sa rana dcéry na niečo iné, ak sa jej nevenuje
pozornosť?*
Lidia Yuknavitch

Klamala by som, keby som tvrdila, že ma matkino trápenie nikdy netešilo.

Ja som pri nej ako dieťa trpela, a tak mi každá bolesť, ktorú musela následne znášať, pripadala ako vykúpenie, vyváženie vesmíru, zarovnanie príčiny a následku.

Lenže teraz už nemám ako vyrovnáť skóre.

Z jednoduchého dôvodu: moja matka zabúda a ja s tým nemôžem nič robiť. Neprinútim ju spomenúť si na to, čo napáchala v minulosti, nepodusím ju vo vlastnej vine. Začala som vyťahovať príklady jej krutosti len tak medzi rečou pri čaji a sledovala som, ako kriví tvár a mračí sa. Dnes si už ani nespomína, o čom hovorím, v očiach má neprítomný, neprestajne veselý pohľad. Každý, kto by nás takto videl, by ma chytil za ruku a pošepol: Už dosť. Na nič si nespomína, chuderka.

Súcit, ktorý vzbudzuje u druhých, ma dráždi.

Čosi som vytušila pred rokom, keď sa začala v noci túlať po dome. Jej slúžka Kašta mi celá vystrašená zavolala.

„Vaša matka hľadá igelitovú plachtu,“ oznámila mi na príklad. „Vraj keby ste sa pocikali do postele.“

Držala som si telefón ďalej od ucha a šmátrala som na nočnom stolíku po okuliaroch. Vedľa mňa spal manžel a jeho štuple do uší kriklavo svietili do tmy.

„Určite je námesačná,“ odvetila som.

Kaštu som nepresvedčila. „Nevedela som, že ste sa pocikávali.“

Zložila som a až do rána som nemohla zaspať. Aj keď matke preskočilo, stále ma vie ponížiť.

Raz pri dverách zazvonila zametačka a matka ju nespoznala. Došlo aj k iným incidentom: keď zabudla, ako sa platí účet za elektrinu, a keď zašantročila auto na parkovisku pred svojím bytovým domom. To bolo pred šiestimi mesiacmi.

Občas sa mi zdá, že vidím koniec, keď z nej zostane len rozpadajúci sa ležiak. Zabudne rozprávať, nebude si ovládať močový mechúr a napokon zabudne, ako sa dýcha. Ľudská degenerácia postupuje nerovnomerne, môže sa aj zastaviť, ale nikdy sa nezvráti.

Dilip, môj manžel, si myslí, že jej treba príležitostne po cvičiť pamäť. Tak zapisujem príbehy z matkinej minulosti na útržky papiera a strkám jej ich do rohov a kútov jej bytu. Občas ich nájde a so smiechom mi zavolá.

„Nemôžem uveriť, že moje dieťa takto škrabe.“

Keď zabudla meno ulice, na ktorej býva dvadsať rokov, zavolala mi, že si kúpila balíček žiletiek a nebojí sa ich použiť, ak sa to ešte zhorší. Potom sa rozplakala. Z pozadia som počula trúbenie klaksónov a krik ľudí. Zvuky ulice v Púne. Rozkašľala sa a stratila niť myšlienok. Reálne som cítila výfuk tuk-tuku, v ktorom sa viezla, čierny dym, ktorý z neho vychádzal, ako keby som stála vedľa nej. Na chvíľu mi jej prišlo ľúto. Musí to byť príšerné utrpenie, keď sa človeku rúcajú rozpoznávacie schopnosti, musí prežívať hotové pokánie, keď sleduje, ako mu všeličo uniká. Na druhej strane mi bolo jasné, že klame. Matka by nikdy takto nerozhadzovala. Balíček žiletiek, keď by na jej zámer postačila jediná? Odjakživa rada vystavovala svoje pocity na verejnosti. Rozhodla som sa, že najlepší bude v tomto prípade kompromis: povedala som jej, nech nepreháňa, ale príhodu som si zapísala, aby som neskôr pohľadala žiletky a zbavila sa ich.

O matke som si poznačila veľa vecí: hodinu, o ktorej v noci zaspáva, keď sa jej okuliare na čítanie skĺznu po mastnom nose, alebo koľko kusov závinu zje na raňajky – sledujem takéto maličkosti. Poznám vyháňanie sa zodpovednosti aj to, kedy bol príbeh na povrchu uhladený.

Občas, keď k nej prídem, žiada ma, aby som zatelefonovala jej priateľom, ktorí sú už dávno mŕtvi.

Moja matka bola schopná zapamätať si recept, hoci ho videla len raz. Pamätala si, aké druhy čaju sa pili v ktorej

domácnosti. Pri varení siahala po fľaštičky a zmesi korenia automaticky, ani nezdvihla hlavu.

Pamätala si, akou technikou memonskí susedia zabíjali kozu na Sviatok obetovania na terase nad bytom jej rodičov, z čoho bol džinistický domáci zhrozený; aj ako jej moslimský krajčír s drôtenými vlasmi raz podal hrdzavý lavór, aby doň zachytila krv. Opisovala mi jej kovovú chuť a ako si olizovala prsty.

„Vtedy som prvýkrát ochutnala čosi nie vegetariánske,“ povedala. Sedeli sme pri vode v Alandi. Pútnici sa kúpali a pozostali ponárali popol. Kalná voda nebadateľne plynula, sfarbená ako sneh. Chcela vypadnúť z domu od mojej starej mamy, od rečí o mojom otcovi. Bolo to v medzičase, po našom odchode z ašramu, ale predtým, ako ma poslali do internátnej školy. Na chvíľu zavládlo medzi matkou a mnou prímerie, vtedy som ešte verila, že najhoršie už máme za sebou. Neprezradila mi, kam v tej tme ideme, a ja som nevedela prečítať papierovú ceduľu vpredu v autobuse, do ktorého sme nastúpili. Žalúdok mi zvieralo, plný strachu, že znova zmizneme pre matkin rozmar, ale zostali sme pri rieke, kde nás vysadil autobus, a keď vyšlo slnko, svetlo vykreslilo dúhy na benzínových fľakoch na hladine vody. Keď začalo byť horúco, vrátili sme sa domov. Nana a nani boli hrozne nervózni, ale mama im tvrdila, že sme sa nevzdialil od domu. Uverili jej, lebo chceli, hoci historika vyznela nepravdepodobne, keďže areál okolo ich bytového domu nebol taký veľký, aby sa v ňom dalo stratiť. Mama sa pritom usmievala – klamať jej nerobilo problém.

Zapôsobilo na mňa, že vie takto zavádzať. Istý čas som sa snažila napodobniť túto jej vlastnosť, pripadala mi ako jej jediná užitočná črta. Starí rodičia sa opýtali strážnika, ale ten nemohol nič dosvedčiť, často totiž v práci spal. A tak sme zastali v tejto slepej uličke ako aj veľakrát potom, každý si stál za svojou lžou, presvedčený, že preváži jeho osobný záujem. Keď sa neskôr opýtali mňa, zopakovala som matkinu verziu. Ešte som netušila, čo je odpor. Bola som poslušná ako psík.

Občas o matke hovorím v minulom čase, hoci ešte žije. Ranilo by ju to, keby si to aspoň chvíľu pamätala. Momentálne má najradšej Dilipa. Je ideálny zať. Keď sa stretnú, spoločnú atmosféru neťažia žiadne očakávania. On nevie, aká bola predtým, prijíma ju takú, aká je teraz, a rád sa jej znova predstaví, ak zabudne, ako sa volá.

Tiež by som rada bola taká, ale matka, ktorú si pamätám, sa predom mnou zjavuje a mizne ako bábika na baterky, ktorej zlyhávajú obvody. Bábika meniac sa na neživý predmet. Kúzlo sa vytráca. Dieťa nevie, čo je skutočné a na čo sa môže spoľahnúť. Možno nikdy nevedelo. Dieťa sa rozplače.

Keby tak India povoľovala asistovanú samovraždu ako Holandsko. Nielen pre zachovanie dôstojnosti pacienta, ale všetkých zúčastnených.

Mala by som byť smutná a nie nahnevaná.

Občas si poplačem, keď som sama – žialim, ale ešte je priskoro na spolopenie tela.

Hodiny na stene čakárne si vyžadujú moju pozornosť. Malá ručička je na jednotke. Veľká ručička medzi osmičkou a deviatkou. Takto sa udržia tridsať minút. Hodiny sú chradnúcim pozostatkom inej doby, pokazené, no nikdy ich nevymenili.

Najotrasnejšia je sekundová ručička, jediná sa hýbe ako nejaká očarovaná ruka. Nielen dopredu, ale aj dozadu, tam a späť v nepravidelnom rytme.

Zaškvírka mi v žalúdku.

Ostatní čakajúci si počuteľne vzdychnú, keď sa sekundová ručička celkom zastaví, ale len hrá mŕtvu a vzápätí sa znova rozhybe. Rozhodnem sa nesledovať ju, ale jej tikot sa rozlieha miestnosťou.

Pozriem sa na matku. Drieme na stoličke.

Cítim, ako sa mi zvuk hodín prelieva telom a mení mi srdcový tep. Nerobí tik-tak. Tikanie je všadeprítomné, je to pulz, dych, slovo. Tikanie obsahuje biologickú rezonan-

ciu, niečo, s čím sa viem vnútorne stotožniť a ďalej to ignorovať. Toto je tik-tik-tik, potom nasleduje dlhé ticho a za ním tak-tik-tak.

Mame sa otvoria ústa, beztvare ako papierové vrečko.

Cez zvlnené sklo vidím skupinku nádenníkov zhrčených okolo úzkeho stola, kde počúvajú prenos z medzinárodného kriketového turnaja. Povzbudzujú, vyhrievajú sa v prenose slávy vyžarujúcej z reproduktora. Tikanie sa znova zmení.

V ambulancii sa ocitneme pred inými hodinami. Tieto nakreslí lekár na biely papier, ale vynechá čísla.

„Doplňte ich, pani Lambová,“ povie matke.

Vezme si od neho pentelku a začne s jednotkou. Keď sa dostane k pätnástke, zastaví ju.

„Poviete mi dnešný dátum?“

Matka sa pozrie na mňa a znova na lekára. Namiesto odpovede zdvihne plecia, jedno jej vyjde vyššie než druhé, je to niečo medzi pokrčením a myknutím. Každý príznak jej telesného úpadku mi je odporný. Zahľadím sa na smotanovobiele steny. Lekárovo diplomy visia nakrivo.

„Alebo rok?“

Pomaly prikývne.

„Ale celý číslom, aj so storočím,“ upozorní ju.

Otvorí ústa, kútiky jej smerujú nadol ako rybe. „Tisícdeväťsto...“ začne a zadíva sa kamsi do diaľky.

Lekár nakloní hlavu nabok. „Asi ste chceli povedať dvetisíc.“

Prikývne a usmeje sa naňho, ako keby bola hrdá na nejaký úspech. S lekárom sa na seba pozrieme a hľadáme u toho druhého odpoveď.

Hovorí, že vo výnimočných prípadoch odoberú mok z chrbtice, ale ešte sa nerozhodol, či ide o výnimočný prípad. Zatiaľ urobí počítačovú tomografiu, odoberie jej krv, skontroluje telesné dutiny a žlazy a priloží mapu jej mozgu na podsvietený panel. Analyzuje tiene a vzory a hľadá čierne diery. Má mozog ako mladica, vyhlási, mozog, ktorý robí, čo má.

Opýtam sa ho, čo má mozog robiť. Vystreľovať neuróny a praskať elektrickou energiou?

Prižmúri oči a neodpovie. Svaly na sánke mu vykresľujú hranatú hlavu a mierny predhryz.

„Ale moja matka zabúda,“ trvám na svojom.

„Áno, to je pravda,“ pripustí a ja si všimnem, že šušle. Na nový hárok papiera nakreslí obrázok nadýchaného obláčka, čo je podľa všetkého mozog. Pero však zdvihne priskoro a zaoblená línia sa nespojí, akoby keby mal oblak dieru. „Mali by sme očakávať kognitívny úpadok, ktorý sa prejaví strácaním pamäti a zmenami osobnosti. Nebude sa to veľmi líšiť od toho, čo sme si už všimli. Teda čo ste si všimli vy,“ dodá. „Je otázne, nakoľko to registruje vaša matka.“

Ceruzkou vyznačí oblasti, kde sa zhoršujú synaptické funkcie, kde hynú neuróny. Nepoškvrnený biely oblak začína byť preplnený. Zrazu otvor, kde nespojil obrys, pôsobí ako požehnanie, ako možnosť vpustiť dnu trochu čerstvého vzduchu. Neokortex, limbický systém a podkôrové oblasti mapuje nejasnými ťahmi. Sadnem si na ruky.

Hipokampus je pamäťová banka a v chorobe sa trezory vyprázdňujú. Nevytvára sa dlhodobá pamäť a krátkodobá sa rozplýva do éteru. Prítomnosť sa mení na čosi krehké, čo sa o niekoľko chvíľ nikdy neudialo. Ako hipokampus chradne, priestor sa môže javiť inak, pokrútené.

„Viete o tom, že by utrpela nejaké vážnejšie zranenie hlavy? Bola dlhšie vystavená pôsobeniu toxínov? Možno nejakých ťažkých kovov? Máte v rodine niekoho, kto má problémy s pamäťou? Nejaké problémy s imunitou? Prepáčte, musíme sa opýtať na HIV a AIDS.“

Sype otázky skôr, než stíham odpovedať, až si uvedomím, že na tom, čo poviem, vlastne ani nezáleží. Náležitá starostlivosť nezmení to, o čo sme sa v tejto ambulancii podelili, a matkina anamnéza nemá vplyv na jej diagnózu.

V rámci obrysu oblaku nakreslí hviezdičku. Vedľa nej napíše „amyloidný povlak“. Povlak je bielkovinový útvar, ktorý sa väčšinou objaví v mozgu pacientov s Alzheimerom.

„Našli ste niečo také na snímke?“ opýtam sa.

„Nie,“ odvetí. „Aspoň zatiaľ nie. Ale vaša matka zabúda.“
Poviem, že nerozumiem, ako je to možné, on namiesto odpovede vymenuje niekoľko liekov na trhu. Najobľúbenejší je Donepezil. Trikrát ho zakrúžkuje.

„Aké má vedľajšie účinky?“

„Vysoký krvný tlak, bolesti hlavy, žalúdočné problémy, depresia.“ Zdvihne zrak k stropu a prižmúri oči, snaží sa spomenúť si na ďalšie. Amyloidný povlak na kresbe nevyzerá až tak hrozivo. Pôsobí priam magicky, ako dlhá motanica priadze. Poviem to nahlas a vzápätí to oľutujem.

„Štrikuje?“ opýtal sa lekár.

„Nie. Neznáša všetky domáce práce. Okrem varenia. Varí úžasne.“

„Nuž, to nám nepomôže. Recepty sa všeobecne veľmi ťažko presne dodržiavajú. Ale keď sa štrikovanie uloží do pamäti tela, môže premostiť časti mozgu.“

Pokrčím plecami. „Možno by som to mohla skúsiť. Ale bude jej to proti srsti.“

„Pri nej už nič nie je isté,“ odvetí. „Zajtra z nej môže byť úplne iný človek.“

Cestou von sa ma lekár opýta, či nie sme rodina s doktorom Vinayom Lambom, zrejme veľké zviera v poprednej nemocnici v Bombaji. Odpoviem, že nie, zatvári sa sklamačne, akoby ho to za nás mrzelo. Napadne mi, či by pomohlo, keby som si rodinné puto vymyslela.

„Žije vaša matka s niekým, s manželom alebo so synom?“

„Nie. Žije sama. Momentálne.“

„Neobhrýzaj si nechty,“ napomenie ma cestou domov.

Položím pravú ruku naspäť na volant, snažím sa ho ne-zvierat, ale ľavá ruka mi automaticky smeruje k ústam.

„Neobhrýzam si nechty, len tú kožtičku okolo.“

Odvrkne, že to je fuk a vraj je hanba, že moje nechty vyzerajú takto, keď vlastne pracujem rukami. Mlčím, kým ona celú cestu rozpráva, nevnímam, čo hovorí, ale skôr ako to hovorí, rytmus a zaváhania v hlase, keď nepovie to, čo má naozaj na mysli, preriekne sa a pokarhá ma, aby

zakryla vlastnú neistotu. Ospravedlní sa, vyhlási, že za jej chyby môžem ja, poďakuje sa mi a vzdychne si, pomasíruje si sluchy. Pery sa jej prepadajú dovnútra z boku úst, kde jej chýbajú dva zuby, vyzerá, ako keby zahryzla do čohosi horkého.

Opýtam sa jej, s kým sa rozpráva, ale nereaguje. Pre istotu sa obzriem dozadu.

U nej v byte si dáme čaj s celozrnnými sušienkami, lebo tie má najradšej a má za sebou náročný deň. Požiadam Kaštu, aby mi pripravila zmes medu so zázvorom, lebo ma škriabe v hrdle. Matka mlčí, kým to hovorím.

„Pridaj aj kurkumu,“ dodá po chvíli. „Postačí kúsoček o veľkosti bábätkovskej predkožky.“

Pritom si priloží palec k prostredníku, aby ukázala presné množstvo. Potom sklopí zrak k šálke a elipsovito premieša čaj.

„Prosím ťa, nehovor o predkožkách,“ napomeniem ju a rozlomím sušienku na polovice.

„Čo je zlé na maličkovej predkožke? Nebuď taká prudérna.“ Dobre si pamätá, ako ma uraziť.

V byte má vcelku brajgel. Presypem soľ z troch soľničiek do jednej. Na jedálenskom stole pre štyroch ležia nedotknuté noviny. Trvá na tom, že si ich nechá a raz sa k nim dostane.

Vysypem vrecko fazule mungo z trhu do nerezovej misy a vylupujem ju zo strukov. Kašta sa mi pokúsi misu zobrať, ale odstrčím ju. Potom rozdeľujem fazuľu podľa farby: vojenská zelená, hnedosivá, béžová. Matka sa pozrie na kôpky a zavrtí hlavou. Popukám si prsty a ďalej triedim. Viem, že v tom nebude žiadny rozdiel, keď ich dám do hrnca, ale už som s tým začala a neviem prestať, neviem prestať hľadať rozdiely, až kým nie je každá tam, kde má byť, obklopená svojou rodinou.

Drieme na pohovke a na okamih si dokážem predstaviť, ako bude vyzeráť, keď zomrie, keď sa jej uvoľní tvár a z pľúc jej vyjde vzduch. Okolo seba má rôzne veci, papiere, rámičky na fotky s tvármi, ktoré nevidela už roky.

Medzi tým všetkým vyzerá jej telo bez života a opustené, napadne mi, či vystupovanie pred svetom rozprúďuje čosi životodarné, či tlak publika núti krv kolovať. Lahšie sa to objasní, keď sa nikto nedíva.

Moja stará izba je trochu bokom od zvyšku bytu ako štep či cudzia koža. Zanechala som v nej poriadok, symetriu, ktorú sa jej nepodarilo pokaziť. Na stene visia v rovnakých rámoch čiernobiele náčrty tvárí, ktoré som rozvešala s päťcentimetrovými medzerami. Posteľ je ustlaná, prihladím prikrývku, aby som narovnala záhyby, ale tie sú už zažehlené do látky.

Od posledných volieb matka kričí na telku, vždy keď sa na obrazovke zjaví nový premiér. Nosí svoj šafranový plášť ako symbol hinduistického božstva – so štylizovanými skladmi látky vždy na tom istom mieste. Tvrdí, že to preňho nikdy nepoznala pravú lásku.

Zobudím sa do tmy. Na mobile mi svieti tucet zmeškaných hovorov od Dilipa. Z obývačky prebleskuje svetlo. Matka určite pozerá stlmené pohybujúce sa ústa v televízii.

Obloha je tmavá, ale priemyselný komplex pätnásť kilometrov od nás žiari naružovo ako úvod k východu slnka. Nenájdem ju na pohovke a najprv si nevšimnem, že stojí za tenučkými záclonami s telom pritisnutým na okno. Tkané závesy s bielo-sivým kašmírovým vzorom ju čiastočne zahaľujú a vrhajú na ňu tieň. Cez látku vidím jej tmavé materské znamienko, podlhovastý kotúč, ktorý narušuje plochu jej lopatky, akoby mala na chrbte terč.

Je nahá, odstúpi, aby si prezrela svoj odraz v skle. Pozrie sa na môj, keď sa vedľa neho zjaví, potom medzi nimi behá pohľadom, akoby ich nevedela rozoznať. Protiklady sa často na seba ponášajú.

Dotknem sa jej na lakti, mykne sa. Ukáže na televíznu obrazovku, na muža, ktorého stíšila diaľkovým ovládačom.

„Ste v tom spolu,“ šepne.

„Mami.“ Snažím sa ju upokojiť, odtiahnuť ju od skla, ale ťahá sa späť, v očiach má dravý pohľad, neviem, či ma spo-